Поняття про передовий педагогічний досвід

Загальноосвітні та позашкільні навчальні заклади за роки свого існування нагромадили багатий педагогічний досвід – джерело розвитку педагогічної науки, підґрунтя зростання професіоналізму, майстерності вчителів-практиків, методистів, керівників гуртків. Його постійне вивчення, осмислення, оновлення і узагальнення зумовлене змінами парадигм освіти, концепцій навчання й виховання, форм і методів практичної діяльності педагогів. Але часто в практиці роботи закладів освіти він ігнорується, оскільки не у всіх педагогів та керівників освітніх закладів сформована потреба та навички щодо його вивчення, застосування.

Під поняттям педагогічний досвід розуміють сукупність знань, умінь і навичок, здобутих у процесі безпосередньої педагогічної діяльності; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків своїх колег.

На важливу роль педагогічного досвіду вказували К.Д.Ушинський, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський. К.Д.Ушинський, зокрема, виділяє таке поняття, як педагогічна досвідченість, під якою він розуміє факти виховання, пережиті вчителем. Ці факти "повинні зробити вплив на розум вихователя, класифікуватися в ньому за своїми характерними особливостями, узагальнюватися, стати думкою, і вже ця думка, а не сам факт, зробиться правилом виховної діяльності вчителя".

А.С.Макаренко розкрив діалектичну природу педагогічного досвіду, вказавши на важливість індукції та дедукції в ньому.

На творчий підхід у використанні чужого досвіду вказував В.О.Сухомлинський: "Досвід уявляється мені садом квітучих троянд. Ось нам треба пересадити цей квітучий кущ із саду на своє поле. Що для цього треба зробити? Насамперед, вивчити ґрунт свого поля, додати те, чого в ньому не вистачає. Підготувати цей ґрунт, потім уже пересаджувати. Але як? Разом з ґрунтом, не оголюючи коренів".

Педагогічний досвід передусім знаходить своє втілення в технології навчально-виховного процесу. За поширеністю, охопленістю педагогічного середовища його поділяють на *передовий* та *масовий.*

Передовий педагогічний досвід постає як ідеалізація реального педагогічного процесу завдяки абстрагуванню від випадкових, неістотних елементів і конкретних умов педагогічної діяльності й виділення в ньому провідної педагогічної ідеї чи методичної системи, які зумовлюють високу ефективність навчально-виховної діяльності. Він збагачує практику навчання й виховання, сприяючи розвитку педагогічної думки.

Передовий педагогічний досвід — це досвід, який забезпечує високу результативність як на основі сумлінного виконання обов'язків, так і новаторства.

Проблема передового педагогічного досвіду висвітлювалася в роботах Ю.К,Бабанського, Е.І.Монозсона, М.М.Скаткіна, М.М.Поташника, Я.С Лурбовського, а на Україні — у працях М.Д.Ярмаченка, О.Я.Савченко, В.І.Бондаря, М.Ю. Красовицького та ін.

Передовий педагогічний досвід залежно від обсягу теми поділяють на комплексний і локальний, а за кількістю авторів — на індивідуальний та колективний. *Комплексний досвід* охоплює значну кількість питань роботи вчителя чи педагогічного колективу (наприклад, система роботи вчителя з розвитку зв'язного мовлення учнів, система роботи педколективу навчального закладу щодо формування національної свідомості учнів). Локальний досвід охоплює окреме питання чи кілька взаємозв'язаних питань (наприклад, досвід роботи вчителя біології з проблеми диференціації навчання школярів, досвід педколективу з питань оптимізації навчально-виховного процесу).

Індивідуальний досвід — це конкретний педагогічний досвід. Колективний досвід — це досвід педколективу навчального закладу, творчого об'єднання педагогів тощо.

Передовий педагогічний досвід поділяють *на новаторський і зразковий.* Новаторський досвід виділяється певною оригінальністю, новизною. Новизна досвіду може мати об'єктивний або суб'єктивний характер. Якщо новизна досвіду об'єктивна і пошуки педагога-новатора носять експериментальний характер, то такий досвід називають *дослідницьким.*

Новаторському педагогічному досвіду властиві оригінальність, новизна, емпіричний характер практичної діяльності, новітні методи, засоби навчання і виховання. Такий досвід називають *раціоналізаторським.*

Зразковий досвід — це досвід роботи сумлінних вчителів, які використовують досягнення педагогічної науки і практики, методичні рекомендації, розроблені вченими, методистами, і педагогічна діяльність яких служить зразком для інших.

Дослідницькому досвіду властиве вдосконалення форм, методів, засобів навчання й виховання на основі їх теоретичного аналізу, узагальнення, творчого використання. Відбувається це у процесі щоденних спостережень за роботою педагогів-новаторів, на нарадах, семінарах-практикумах, конференціях.

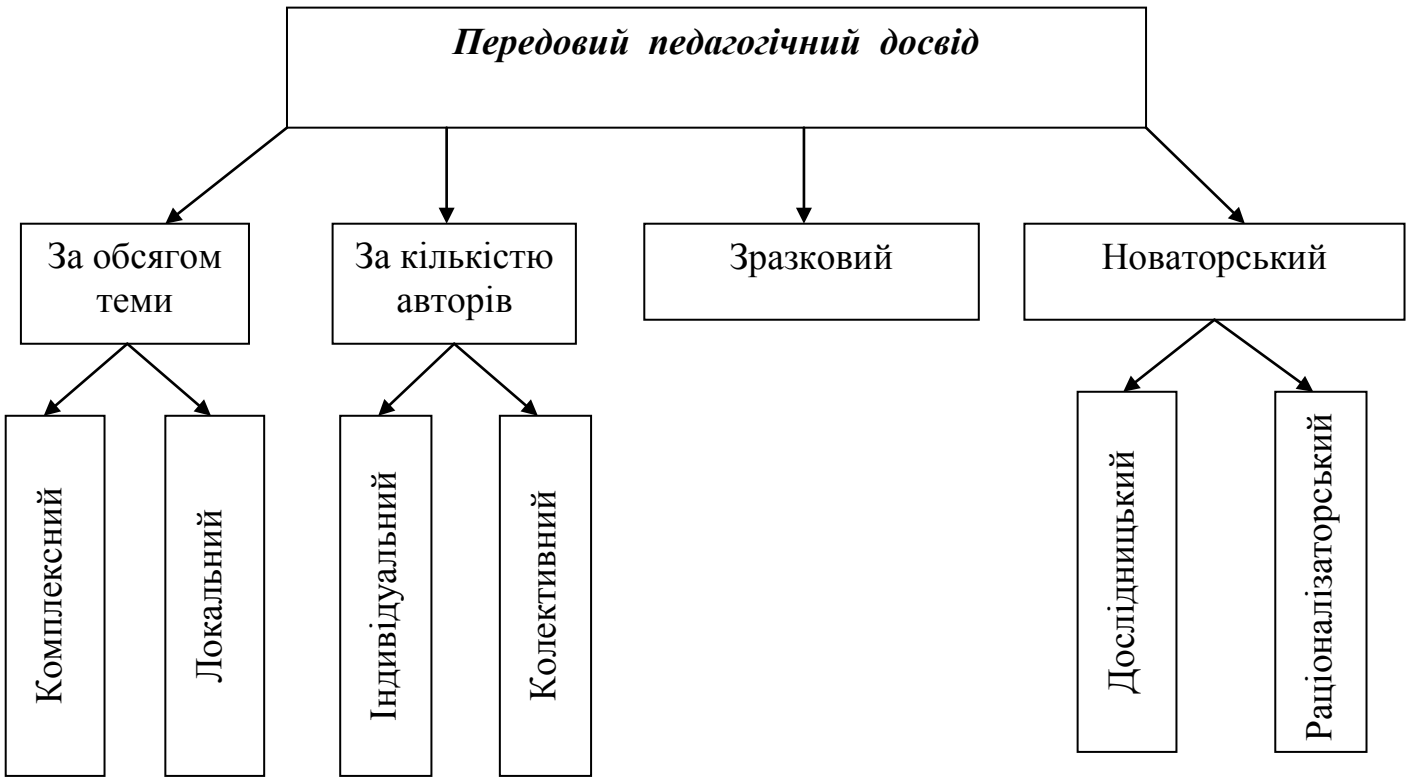

Рис. Структура передового педагогічного досвіду

Упровадження передового педагогічного досвіду в практику потребує належно підготовлених, готових до інноваційної діяльності вчителів, керівників гуртків, методистів, здатних на творчий пошук.

Інноваційна поведінка і креативність педагога формуються під впливом

середовища. Воно повинно мати високий ступінь невизначеності і потенційну багатоваріантність (багатство можливостей). Невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів; багатоваріантність забезпечує можливість їх знаходження. Також, середовище повинно містити зразки креативної поведінки та її результати.

Виділяють критерії готовності до інноваційної діяльності:

- усвідомлення необхідності інноваційної діяльності;
- готовність до творчої діяльності щодо нововведень в освітньому закладі;
- впевненість у позитивному результаті нововведення;
- узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю;
- готовність до подолання творчих невдач;
- здатність до фахової рефлексії.

Основні вимоги для творчих пошуків і формування передового педагогічного досвіду:

- наявність добре підготовлених, творчо працюючих керівників освітніх установ та педагогічного персоналу;
- вибір актуальної проблемної теми, посильної для установи та персоналу;
- чіткість і ясність мети та поставлених завдань творчого пошуку для всього педагогічного персоналу та окремого педагога;
- розподіл завдань між педагогами;
- відповідна наукова і практична підготовка освітян у галузі теорії і методики творчого пошуку;
- створення в колективі здорового психологічного клімату, санітарно-гігієнічних, естетичних умов праці, формування позитивної матеріальної та нематеріальної мотивації діяльності педагогів.

Критерії оцінки передового педагогічного досвіду

З метою комплексної оцінки педагогічного досвіду як передового доцільно використовувати оптимальну кількість критеріїв, тому що на основі одного критерію оцінити таке складне явище неможливо, а надмірна їх кількість утруднить даний процес. Оптимальною кількістю таких критеріїв є 5. Це — актуальність, новизна, результативність, стабільність, перспективність.

Актуальним вважається такий досвід, який спрямований на розв'язання найважливіших проблем навчання і виховання школярів, поставлених урядом перед школою. Наприклад, на сьогодні актуальними є проблеми вдосконалення форм, методів навчання і виховання учнів, здійснення диференційованого навчання, формування національної свідомості школярів тощо.

Новизна досвіду — це такий критерій, який дозволяє виділити передовий досвід з-поміж маси позитивного.

У педагогічній літературі виділяють такі показники, що характеризують новизну досвіду:

1) І) відкриття нових форм, методів, способів педагогічної діяльності, вихід за межі відомого в науці і масовій практиці;
2) творча реалізація в досвіді нових теоретичних концепцій, ідей;
3) творче впровадження нових форм, методів, способів педагогічної діяльності з урахуванням місцевих умов;
4) раціоналізація окремих сторін педагогічної діяльності;
5) використання методичних рекомендацій, розроблених вченими, методистами, кращими вчителями;
6) оптимальна організація педагогічної діяльності, яка служить зразком для оточуючої практики.

Показники 1-4 характеризують новаторський досвід, причому перші два із них — дослідницький, а показники 3 і 4 — раціоналізаторський досвід. Дослідницьким є досвід роботи А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського, а також педагогів-новаторів В.Ф.Шаталова, С.М. Лисенкової, М.П.Гузика та ін.

Кроки роботи з передовим педагогічним досвідом

До передового досвіду, який підлягає вивченню, узагальненню і впровадженню в практику, належать: методи і прийоми навчання і виховання учнів і вся система роботи кращих педагогів, керівників навчальних закладів, працівників органів освіти; форми роботи педагогічних колективів, їх цінні починання.

Робота з передовим досвідом у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах організується директором, його заступниками та залученням до неї кращих вчителів, методистів; у районах і містах — методичними кабінетами, які діють при відділах освіти; в області — обласним ІППО, у державі — ЦІППО, який діє при Міністерстві освіти і науки. Система роботи з ППД — це складний процес, що триває впродовж декількох років і поділяється на такі кроки: підготовчий, вивчення й узагальнення ППД, поширення і впровадження в практику.

КРОК 1. *Підготовчий період.*

Визначається проблема досвіду, добирається об'єкт вивчення досвіду, вивчається плануюча документація, відвідуються уроки, виховні заходи, вивчається рівень успішності, вихованості учнів. Після цього вибирається 1—2 вчителі, складається план-конспект вивчення досвіду, у річному плані школи планується ця робота, вказується вчитель, тема досвіду, хто буде вивчати, термін. Підготовча робота передбачає теоретичну підготовку того, хто вивчає досвід, бо слід підібрати літературу з питань змісту досвіду. *Безпосередня робота з питань вивчення* передового педагогічного досвіду ведеться протягом усього навчального року, у три етапи, в основному — це аналіз роботи вчителя (1-й етап), вивчення документації та відвідування занять (2-й етап), систематизація і літературна обробка матеріалу (3-й етап). Методи вивчення досвіду найрізноманітніші: спостереження, аналіз уроків, бесіда з учителем, вивчення документації, анкетування учнів тощо.

КРОК 2. *Узагальнення досвіду.*

Узагальнення *досвіду* — це систематизація й аналіз зібраного матеріалу, виявлення сутності досвіду, опис його основних елементів і зв'язку між ними, розкриття його практичної новизни і значення для збагачення педагогічної теорії, а також літературна обробка матеріалу. В узагальненому матеріалі доцільно підкреслити результативність досвіду, сформулювати певні методичні рекомендації, поради щодо використання його різними категоріями працівників освіти. Опис досвіду містить три основні елементи: конкретний опис певної системи педагогічних дій, визначення

результативності досвіду, розкриття його переваг і перспектив використання (додаток 7). Крім опису, оформляється картотека ППД.

КРОК 3. *Поширення передового педагогічного досвіду.*

Поширення передового педагогічного досвіду відбувається за допомогою різноманітних форм усної, друкованої і наочної пропаганди.

Усно *пропаганда:* доповіді, виступи педагогів на педрадах, виробничих нарадах, методичних об'єднаннях, педагогічних читаннях, при взаємовідвідуванні уроків та консультаціях.

Друкована пропаганда: опис передового досвіду в спеціальних буклетах, статтях, у збірниках з досвіду роботи; оформлення картотек ППД; альбоми-естафети, які пропагують творчі знахідки й успіхи.

Наочна пропаганда: організація постійних, епізодичних педагогічних виставок матеріалів з досвіду роботи, використання технічних засобів (радіо, телебачення, діафільми, кінофільми, фонотеки, магнітофонні записи кращих занять, виховних заходів). У процесі пропаганди передового досвіду розкриваються, як правило, його наукові основи й перевага.

КРОК 4. *Упровадження передового педагогічного досвіду.*

Упровадження передового педагогічного досвіду потребує знань передового досвіду, уміння працювати по-новому, великої організаторської роботи. Це ціла система роботи, яка включає в себе ознайомлення всіх учителів із принципами й конкретними прийомами новаторської праці, висвітлення її прогресивної суті та практичної ефективності; повсякденне й наполегливе навчання кожного вчителя (у школах передового педагогічного досвіду, у методоб'єднаннях) застосуванню передових методів педпраці; контроль збоку директорії», їхніх заступників за фактичним упровадженням передового педагогічного досвіду в практику роботи кожного вчителя; визначення ефективності нових прийомів і методів праці за основними показниками — якістю знань учнів і результатами виховання. Об'єктами розповсюдження і впровадження є ті ж методичні об'єднання, ніколи передового досвіду, опорні школи, проблемні семінари, семінари-практикуми, гуртки, консультації, виставки, педчитання, науково-практичні конференції.

Для зручності вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду педагоги розробляють власну схему дослідження. Так, методичним відділом Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді міністерства освіти і науки України була розроблена і впроваджена в практику інформаційна карта передового педагогічного досвіду.

Інформаційна карта
передового педагогічного досвіду

1.	Назва досвіду	
2.	Автори досвіду	Прізвище, ім'я, по-батькові
3.	Відомості про автора	- освіта; - педагогічний стаж; - звання; - місце роботи; - посада; - назва ЗНЗ або ПНЗ.
4.	Умови виникнення досвіду. Обумовленість досвіду особистими якостями педагога, умовами навчального закладу	
5.	Актуальність	
6.	Теоретична інтерпретація досвіду	
7.	Класифікація досвіду за критеріями новизни: - новаторський - модифікаційний	
8.	Провідна ідея	
9.	Технологія	
10.	Результативність	
11.	Теоретична значущість досвіду	
12.	Практична значущість досвіду	
13.	Адресна спрямованість	

14.	Форми поширення досвіду	- методичні розробки; - практичні посібники; - відеозапис виставки; - статті; - буклети тощо.

За цією картою методистами методичного відділу НЕНЦ був узагальнений досвід:

Назва досвіду: “Творчість як спосіб життя”

Автор досвіду: Василенко Лариса Михайлівна

Відомості про автора

Освіта: вища

Педагогічний стаж: 19 років

Звання: -

Місце роботи: Херсонський Центр дитячої та юнацької творчості

Посада: керівник гуртка “Еколог”, “Екологічний всеобуч”, Херсонської міської дитячої громадської екологічної організації “Ластівка”

Назва ПНЗ: Херсонський Центр дитячої та юнацької творчості

Умови виникнення досвіду.

Обумовленість досвіду особистими якостями педагога, умовами навчального закладу

Працюючи керівником гуртка, усвідомила, що обмежуватись в екологічній роботі з дітьми гуртковою діяльністю замало. Поєднання освітнього процесу та діяльність у громадській екологічній організації надасть можливість дітям випробувати свої сили у різних видах діяльності та продовжити екологічну справу після закінчення гуртка в новій якості, незалежно від обраної професії.

Актуальність

Суть – тільки з творчим підходом до справи , до всього оточення, у постійному пошуку нових підходів в роботі, самоудосконаленні можливо бути джерелом творчості для дітей.

Теоретична інтерпретація досвіду

Навчальна програма Фонду Сороса, яка включає інтерактивні методи зібрані експертами з 18 країн, головна мета яких – навчити дітей приймати особисті рішення, нести відповідальність за своє здоров'я і довкілля, розвивати почуття власної гідності і толерантності до інших.

Сутність програми полягає у сприянні трансформації фундаментальних процесів методології навчання за допомогою новаторських навчальних курсів, що грунтуються на індивідуальному виборі і вмінні приймати власні рішення.

Класифікація досвіду за критеріями новизни та значущості

Вид досвіду – модифікаційний. Що полягає у нових конструктивних методах з поєднанням відомих ідей, методик виховної роботи.

Новизна: полягає у наступному:

- вихованці, переключаючись на різні види діяльності, спілкуючись у неформальних обставинах набувають нової форми відносин з педагогом;
- робота в екологічній організації надає можливість ще в дитинстві випробувати себе у різних видах діяльності, відповідно ставитися до справи;
- адаптаційний період переходу у доросле життя більш сприятливий.

Провідна ідея

Екологічна освіта – це різновид "чистої освіти", це – спосіб життя. Це повага до природи і персональна відповідальність.

Технологія

Впровадження програми дозволяє:

- застосовувати ефективні прийоми спілкування – обмін думками, роботу в групах, можливість встановлювати нові правила, педагог працює з дітьми тощо;
- безпосередньо залучити виховання до процесу експериментування та розвитку власних навичок пізнання;
- поліпшити сприйняття матеріалу та заохотити до подальшого пізнання.

Модель технології складається з наступних компонентів: надання базової інформації, яка подається педагогом, завдання, методичні вказівки до роботи з ними.

Результативність

Була запропонована міська програма “Екологічний всеобуч”, схвалена міським управлінням освіти. Гуртки всеобучу працюють з вересня 2003 року за навчальною програмою “Еколог” Міністерства освіти та науки України. “Екологічний всеобуч” є вдалою формою роботи та взаємодії позашкільного закладу та шкіл міста.

Проводячи моніторинг роботи серед гуртківців та біологів шкіл за допомогою анкетування та опитування, відгуки про роботу та необхідність її впровадження самі позитивні.

Усвідомлюючи, що поряд з освітою треба вміти захищати свої права, а діти є однією з малозахищених верств населення, виникла потреба у створенні дитячої громадської екологічної організації “Ластівка”. Кількість членів організації нараховує - 51.

Практична значущість. Підготовка до дорослого життя, можливість адаптуватися до умов життя у суспільстві з ринковою економікою.

Адресна спрямованість

Дитяча громадська екологічна організація входить до мережі міських громадських організацій “Херсонське міське зібрання”, мережі обласних

організацій “Спільність”, Всеукраїнської річкової мережі та ін.

Випускники гуртків та члени громадської організації залучаються до екологічних експедиції, під час яких дорослі діти – студенти ВУЗів допомагають в роботі з дітьми молодшого віку, виконують певні доручення. Це зворотній процес, який має велику користь як для старших дітей, так і для молодших.

Форми поширення досвіду

Статті:

1. Де здійснюються дитячі мрії – газета «Херсонские известия», № 5, 8 вересня 2005 р.
2. Здоров’я дітей в наших руках – газета “Херсонський вісник”, № 29, 15 липня 2004 р.
3. Міжнародний День Землі – газета “Херсонський вісник”, № 18, 29 квітня 2004 р.
4. Лечебную силу трав – детям – газета “Херсонський вісник”, 2004 р.
5. Охрана окружающей среды только по средам ? – газета “Джерела”, № 16-17, 2005 р.

Проекти:

1. “Ласточка” – организатор экологических акций и конкурсов – Збірник проектів “Проект “Партнерство за демократию во имя здоровья нации”/ Под ред. Е.Е. Купцовой. – Херсон: Тимекс, 2004. – 60 с.
2. Застосування народних традицій в екологічному вихованні та практичній природоохоронній роботі – Взаємодія школи та громадських екологічних організацій у вихованні ціннісного ставлення школярів до природи. – Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2004. – 239 с.

Методика впровадження передового педагогічного досвіду

Упровадження рекомендацій педагогічної науки, передового педагогічного досвіду — це свідома система діяльності вчених, працівників освіти, учителів, методичних установ, спрямована на перетворення і вдосконалення практики. Структура процесу впровадження: об'єкт упровадження (наукова теорія, досвід), адресат упровадження (школа, ПТУ, учитель, колектив учителів, місто, область), суб'єкт упровадження (методисти, директор, завуч). Найважливішим є вчитель, який упроваджує досвід. Організатори впровадження — це люди розуміючі, зацікавлені. Вони складають-план упровадження, регулюють і контролюють його.

Розглянемо етапи управління процесом упровадження:

- попередня підготовка вчителя — це тривалий і складний шлях; керівники установ конкретно допомагають порадами вчителю під час планування та аналізу практики;
- постановка цілей і завдань на основі аналізу і порівняння практики з тим, що буде впроваджуватися;
- планування впровадження — це проспект, або схема, або спеціальний розділ у річному плані відділу освіти (зазначаються етапи, терміни, відповідальні особи, заходи);
- етап організації — це раціональна діяльність самого вчителя (вивчає літературу, виступає з доповідями, дає відкриті уроки, обладнує виставки, працює школа передового педагогічного досвіду, опорна школа);
- коригування, виправлення ходу впровадження в особистому контакті, а також через накази, інструкції, рекомендації;
- стимулювання — моральне заохочення педагогів у впровадженні передового педагогічного досвіду (оголошення подяк, популяризація досвіду);
- аналіз результатів упровадження буває поточний і підсумковий.

Отже, під управлінням процесом упровадження в практику педагогічних рекомендацій ми розуміємо колективну роботу з питань визначення проблематики, планування, координації й контролю дій з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Органи освіти та адміністрація школи повинні постійно дбати про те, щоб учителі осмислювали суть передового педагогічного досвіду та досягнення науки, передбачили можливі наслідки впровадження, а лише потім застосовували в своїй практиці. Головне — застерегти від механічного використання рекомендацій науки і передового педагогічного досвіду, впроваджувати їх на основі діагностики можливостей і потреб педагогічних працівників різних категорій.